

עם מקדשי שביעי

הרב אברהם שלזינגר - מפקח כשרות בד"ץ חניכי הישיבות

פרשת מטות - מסעי תשפ"ה ♦ 2126

מסורת העופות ב'

הגדל גם בלי מים, לבין אוו-הבר הגדל המצויים רק בנהרות ובאגמים, שהרי בגמ' בבכורות (ח ע"א) שנינו שהם כלאים זה בזה, ונראה לפי"ז שכל אחד מהם צריך מסורת בפני עצמו. בדרכי תשובה [שם ס"ק ו], הביא דברי הפוסקים שדנו באווזות שחרטומן שחור, שיש שאסרו אותן. ומ"מ אוו שיש בו סימני הרז"ה - אם רוצה לשוחטם, עליו להביאם לשוחט שהתמחה בשחיטתם, מאחר שצריך נסיון רב בשחיטת מינים אלו, כי הקנה שלהם קשה וחזק, וצריך להכין סכין מתאימה ולדעת כיצד לחתוך.

דין סימני טהרה וטומאה בביצים

מה דינם של ביצים הבאים מאווזים. כלל בדינו שביצים של עופות טהורים כשרות לאכילה, וביצים של עופות טמאים אסורות באכילה, "שהיוצא מן הטמא - טמא, והיוצא מן הטהור - טהור" [בכורות ה, ב]. עוד כלל בדינו, שביצי תרנגולות שאנו רגילים לאכול, אפשר לקנות מכל אדם, הואיל וביצים של עופות טמאים אינן מצויות אצלנו, וממילא כל הביצים שדומות לביצים הרגילות שאנו צורכים בחזקת כשרות [שו"ע פו, ב].

ואם הביצים שונות מהביצים הרגילות, אמרו חכמים [חולין סד, א] שאם שני ראשי הביצה כדים, היינו עגולים ככדור; או חדים, היינו מאורכים; או שהחלמון (הצהוב) מבחוץ והחלבון (הלבן) מבפנים - בידוע שהיא ביצה של עוף טמא ואסור לאוכלה. ואפילו אם יאמר המוכר שהיא של עוף טהור - אין מאמינים לו. אבל אם ראשה אחד כד ואחד חד, והחלמון מבפנים והחלבון מבחוץ, יתכן שהיא מעוף טהור, ואזי אם אדם שמבין בהלכה אומר שהיא של עוף טהור - סומכים עליו והביצה כשרה. ואם הוא נחשב אדם אמין אבל אינו מבין בהלכה, רק אם יאמר שהביצה ממין עוף מסוים שידוע כעוף טהור, הביצה טהורה [עי' שו"ע ורמ"א פו, א].

הגמרא (שם) מבארת כשם שיש סימנים בעופות, כך יש גם בביצים, וניתן להבחין אם באו מעוף טהור או טמא, וז"ל: אלו הן סימני ביצים; כל שכודרת ועגולגולת (פירש"י: עגולה בעובי). ראשה אחד כד (פירש"י: ככדור), וראשה אחד חד (פירש"י: משוכה לארכה וראשה חד) - טהורה. שני ראשיה כדין, או שני ראשיה חדין - טמאין. חלבון מבחוץ וחלמון מבפנים - טהורה. חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים - טמאה".

אמנם אין להסתמך להתיר ביצים על סמך סימנים אלו בלבד. אלא שאם אמר גוי שאלו ביצי עוף טהור, והסימנים מוכיחים כן, אזי אפשר לאוכלים. ומאידך, אם הסימנים מוכיחים שבאו מעוף טמא, אסור לאוכלם כן עולה מהא דאמרינן התם בגמרא דסימני ביצי עוף לאו דאורייתא, וז"ל: "שני ראשיה כדין, או שני ראשיה חדין, או חלמון מבחוץ וחלבון מבפנים - ודאי טמאה. רישיה חד חד, רישיה חד כד, וחלבון מבחוץ וחלמון מבפנים, ואמר לך של עוף פלוני וטהור הוא - סמוך עליהם. בסתמא - לא תסמוך עליהם". ומפרש רש"י דהסימנים הוו סייעתא לדברי העובד כוכבים. ובלא זה אי אפשר לסמוך על הסימנים. ולפי"ז אי אפשר להתיר עוף לפי סימני טהרה שבביציו, אלא רק לאוסרו אם סימני ביציו טמאים.

בשבוע שעבר פתחנו בשאלת הביצים של מיני הברווז/אוו. והרחבנו בעניין שאלת חיוב המסורת בעופות השונים. ומסקנת הדברים שאנו נוקטים שדין מסורת בעופות זה חיוב, ואם כך גם הביצים של העופות יהיו מותרים או אסורים, במקום שיש להם מסורת או לאו. ונרחיב מה הם סוגי אווים/ברווזים שוודאי יש עליהם מסורת.

ברווז (Duck) - הברווז נקרא בלשון חז"ל בשם 'בר-אווא' [חולין כח ע"א], כעוף טהור הנאכל בכל מקום, ופירש במוסף הערוך (ערך אוו) שאווא ובר-אווא הם שני מינים כשרים, הגדולים נקראים 'אווא', והקטנים השטים בנהרות נקראים 'בר-אווא'. על עופות אלו מצינו בדברי הרז"ה (בעל המאור על הרי"ף), שכל עוף שחרטומו רחב וכף רגלו רחבה כשל אוו - בידוע שאינו דורס (דאיך ידרוס כשאינו לו מקור חד ואצבעות רגלים נפרדות), ומותר באכילה אם יש לו את שלשת סימני הטהרה של עוף בגופו. וכן נפסק בהשו"ע [יו"ד פב, ג] להלכה, אלא שהרמ"א חולק ומצריך שתהיה גם מסורת, וכתב בכף החיים [שם ס"ק כט] (בשם הזבחי צדק, שבזה אף הספרדים צריכים להחמיר כהרמ"א, דאנן יתמי דיתמי - ואפילו בעופות המים הללו, אין לנו לסמוך אלא על מסורת (ורק בשעת הדחק יכולים הספרדים להקל כשו"ע, וכפסק הפר"ח והכנה"ג וזאת רק בעופות המים שיש בהם הסימנים דקבלת הרז"ה, אבל בשאר עופות - גם השו"ע שם בסעיף ב, פוסק להחמיר בשיטת רש"י, שאין להכשיר בלי מסורת, אף בשיש שלשה סימנים. ואין להקל בזה אף לספרדים)). אלא דהברווז שלנו אין לו זפק. אך יישב בספר שער השמים (מאמר ד) וכן בעיקר הד"ט [יו"ד ב יז] ובדר"ת (לג סוס"ק ד) שיש להם התרחבות בווט (שקורין בלעז גורגא) וכן המקור שלהם רחב כמו כיס, ולפי"ז יש לו כל שלשת הסימנים.

בידי השוחטים בימינו כן מצויה מסורת לגבי ברווזי הבית המצויים, אך לא על כל ברווזי הבר, שרבים מיניהם (ויש מסורת רק לאותם הנראים בדיוק כמו ברווז הבית. אך, הברווזים המצויים בשווקים, הם בעיקר משלשה מינים, או ממין 'ברבר' (ברווז בעל חטוטרת מכוערת על אפו. שהנצי"ב בשו"ת מש"ד [יו"ד כב] והאבנ"ז [יו"ד עה], התירו בימינו 'בדיעבד' [מאחר שכבר נהגו לאכלו, בצירוף עם סימני הרז"ה]), או ממין 'מולרד' (הכלאת ברווז בית עם ברווז הבר 'ברכיה' [שהוא ברווז בריכות, בעל ראש ירוק וגוף חום, שפס לבן מפריד ביניהם]), או ממין סיני הנקרא 'פקיני', ואף שכל מינים לא היו מצויים בימינו מקדם - אך מ"מ פשט היתרם בישראל ולמעשה רואים, שרוב השוחטים כיום שוחטים כל ברווז המובא להם בלי לברר מקורו. [ואולי אין זה ראיה שגם מיצנו שרבים שוחטים כל מיני תרנגולים שונים ומשונים. וגם ראיתי אנשים שמגדלים סוגי תרנגולים שונים, ומשווקים את ביציהם לכל מאן דבעי, ומאחר שכאמור אנו מקפידים על מסורת בעופות, יש לחשוש לביצים מעופות אלו].

אוו (Goose) - האווז הוא עוף גדול הניכר בצווארו הארוך ובקולו הרם, ונוהגים לפטמו מאד (ראה ש"ך יו"ד לג ס"ק כג, שיש צורות פיתום שאסרו הפוסקים), גם בו שייכים סימני עופות המים של הרז"ה. אלא שיש חילוק בין אוו-הבית

ונפסק בשו"ע להלכה: "עכשיו נוהגים ליקח ביצים בסתם מכל אדם, לפי שאין עוף טמא מצוי ביננו". והגביל הרמ"א את ההיתר: "ודוקא בביצים השכיחים דהיינו ביצת תרנגולים וכיו"ב, אבל אין לוקחים ביצים מעופות שאינם שכיחים יותר מעופות טמאים עד שיראה בסימנים".

ונבאר את הכלל. הגמרא שהבאנו לעיל [חולין ס"ד]. ותניא גבי ביצים אלו הן סימני ביצים כל שכודרת ועגולות ראשה אחד כד וראשה אחד חד טהורה ב' ראשה כדין או ב' ראשה חדין טמאין ע"כ. מצינו בזה שחז"ל נתנו סימנים לזהות ביצה הבאה מעוף טהור שכל ביצה שמצידה האחד היא חדה ומצדה השני עגולה (דהיינו שטוחה) הרי היא מביצת עוף טהור. חז"ל נתנו לנו סימני זיהוי לביצים של עוף טהור לפיהם ביצה טהורה היא כל ביצה שמצידה האחד היא חדה ועגולה ומצידה השני כדה (שטוחה) ועגולה. אלא שאין אלו סימנים מובהקים, וניתן להסתמך עליהם רק במקרה שבנוסף לסימנים בו נוכרי אומר כי הביצה היא מעוף טהור וכתב שו"ע (יו"ד פו א) סימני ביצים להכיר שהם מעוף טהור אם שני ראשיה כדין או חדין או שהיה חלמון מבוהץ וחלבון מבפנים בידוע שהוא ביצת עוף טמא ואפילו אם יאמר המוכר שהם מעוף טהור אין סומכין עליו ואם ראשו אחד כד ועגול וראשו השני חד ועגול וחלבון מבוהץ וחלמון מבפנים אפשר שהיא ביצת עוף טמא ואפשר שהיא ביצת עוף טהור לפיכך שואל לצייד ישראל (או עובד כוכבים) (טור וב"י בשם ה"ה וכ"כ בשם הר"י ן' חביב) המוכר אם אמר ליה של עוף פלוני הוא ואנו מכירים שאותו עוף טהור הוא סומך עליו. ואם אמר של עוף טהור ולא אמר שמו אינו סומך עליו. לפיכך אין לוקחין ביצים מן העובדי כוכבים אלא א"כ היה מכיר אותם ויש לו בהם טביעות עין שהם ביצי עוף פלוני טהור. ואין חוששין להם שמא הם ביצי טריפה או נבילה: ובסעיף ב' כתב השו"ע. עכשיו נוהגים ליקח ביצים בסתם מכל אדם לפי שאין ביצי עוף טמא מצוי ביננו: הגה: ודוקא בביצים השכיחים דהיינו ביצת תרנגולים או אווזות וכיוצא בהן אבל אין לוקחין ביצים מעופות שאינם שכיחים יותר מעופות טמאים עד שיראה בסימנים כמו שנתבאר (ארוך כלל מ"ב): ע"כ ועיין שם באחרונים בגדר שידע מין הביצה ודין שיאמר הגוי.

זה שסימני הכשרות בביצים אינם מן התורה, אלא מדברי סופרים. הגמרא מוכיחה את זה: דאי לא תימא הכי, הא דאמר רב אסי: שמנה ספיקות הן, ליבדוק בביצים ידידה! אלא שמע מינה: סימנין לאו דאורייתא. אם אמנם סימני ביצים היו מן התורה, מדוע אמר רב אסי לעיל (סב:), כי ישנם שמונה עופות שהינם ספק כשירות, (כיוון שהקורקב שלהם נקלף רק על ידי סכין, ולא ביד כמו כל העופות הטהורים), הרי ניתן לבדוק אותם לפי הסימנים שלמדנו בהקדמה, אלא כנראה, הסימנים לבדם אינם מהווים הוכחה חד משמעית מדין תורה שהביצה כשירה. אלא למאי הלכתא קתני לה? אם כך למה אנו צריכים כלל את הסימנים. אלא כדי לדעת מתי ודאי הביצה טמאה. כאשר שני ראשיה כדין או שני ראשיה חדין. או שחלמון בחוץ וחלבון בפנים. ואז אנחנו יודעים שודאי ביצה זו טריפה. אבל כאשר הביצה ראשה האחד חד וראשה השני כד, והחלמון בצדה החיצוני והחלבון בצדה הפנימי. ובנוסף הגוי אומר לנו שביצה זו ממין פלוני כשר. הרי היא מותרת.

והלכה למעשה - דבר יום ביומו הוא כאשר יהודי נמצא בין הגויים והולך לקנות ביצים. כיצד הוא עושה? הוא קונה תמיד ביצים שכתוב עליהם שהם ביצי תרנגולת. והסתפקתי האם חובה עליו לשמוע ממש מהגוי בחנות שהביצה ממין טהור, או שמספיק שעל האריזה כתוב שזה ביצי תרנגולת וכדומה. ואמר לי על זה מו"ר מרן הגאב"ד שליט"א שפשוט הוא שכאשר כתוב על זה שזה ביצה של תרנגולת, זה מספיק כדי להתיר את הביצה באכילה, ואין חובה לשמוע ממש מפי הגוי.

מה נקרא שיש "עדות" של גוי על כך שמקור הביצה מעוף טהור - שעל פיה אנו כן מכשירים את הביצה. בסתמא - לא תסמוך עליהם, דאיכא דעורבא דדמי. דהיינו אם יש עדות של הגוי שהביצה הזו היא מעוף טהור, אבל אינו מיחס את הביצה לעוף מסוים עדותו שמא טעה בביצים שחשב שזה מעוף טהור אבל יתכן שטעה בזה, וזה מעוף טמא מאחר שיש ביצים דומות טהורות וטמאות.

סיכום: ביצה שיש בה סימנים של חד וכד, ויש עדות של גוי עליה שהיא ממין מסוים טהור. מותרת לאכילה לכתחילה גם אם הוא עצמו לא מכיר את מינו. וכתב השך [יו"ד פ"ו ס"ק ז'] "וכן המנהג לקנות ביצים בר אווזות מקצתן בקליפתן לבנות ומקצתן ירוקות בקליפתן, כי מכירין בהן בהן שהן ביצי בר אווזות שדרכן בכך".

ביצה שיש לה סימנים חד וכד, אבל אין עדות עליה אסורה מספק. ביצה שהיא חד וחד או כד וכד ודאי שהיא אסורה תמיד.

מתי אסור לאכול ביצה גם היא מגיעה מעוף כשר. כאשר יש ביצה המגיעה מעוף שהוא מין כשר, אבל העוף נטרף או נעשה נבלה, דהיינו כאשר תרנגולת נטרפה, עדין היא מטילה ביצים [בימים הראשונים שהיא נטרפה מכיון שהביצה כבר הבשילה עדין היא יכולה להטיל], או לחלופין עם מתה ונמצאה ביצה בבטנה, הביצה תהיה אסורה.

אומנם כאשר באה ביצה לפנינו, ואין אנו יודעים מאיזה תרנגול מסוים היא באה. היא בחזקת שהתרנגולת המטילה, כשרה היא, ואין אנחנו צריכים לחשוש שמא באה מעוף שנטרף. מכיון שלמדנו שטרף אינו מוליד. ורוב מוחלט של העופות המטילות אינם בחזקת טרף. וכן מצינו בשו"ע [יו"ד סימן פ"ו ט] טריפה אינה יולדת לפיכך עוף שהוא ספק טריפה והטיל ביצים משהין אותו עד שיטיל כל ביציו שטוען כבר. אם יטעון פעם אחרת כשרה ונדע זה כששהתה בין סוף לידה לתחלת לידה כ"א יום שלמים כי כן זמן עיבורה והוא הדין לתרנגולת שלא ילדה מעולם שנולד בה ספק טרפות שאם ילדה אחר כ"א יום מזמן שנולד בה ספק טרפות היא והביצים מותרים.

ביצים שנמצאו בתוך נקבת עוף אחר שנשחטה שחיטה כשרה - הן כשרות באכילה. אם בעת השחיטה יש להן חלבון וחלמון, דינן כביצים שהן פרווה ומותר לאוכלן עם חלב. ואם אין להן עדיין חלבון, דינן כבשר ואסור לאוכלן עם חלב (שו"ע פז, על כן מותר לאכול סתם ביצים בעולם, וזה כאשר נאמר עליהם שהם מעוף טהור ויש עליהם את הסימנים שלמדנו חז"ל).

בשבוע הבא - אי"ה המשך ביצים וכן מסורת בעופות השונים